

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย

1. ความหมายของพัฒนาการ
2. องค์ประกอบของพัฒนาการ
3. ทฤษฎีพัฒนาการ
4. การเรียนรู้ของเด็ก

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

1. ความหมายของการจัดประสบการณ์
2. ขอบข่ายการจัดประสบการณ์
3. หลักการจัดประสบการณ์
4. ความหมายของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ
5. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย

1. ความหมายและความสำคัญของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
2. ประเภทของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
3. ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย
4. การส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำแนกตามหัวข้อต่อไปนี้
พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1. ความหมายของพัฒนาการ

เฮิร์ลอค (Hurlock, 1968 : 14) ได้ให้ความหมายคำว่าพัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกัน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาผสมผสานกัน และกระตุ้นให้บุคคลมีความสามารถจัดกระทำกับสิ่งแวดล้อม สำหรับเบรคเคนริจ และวินเซนต์ (Breckenridge and Vincent, 1968 : 1) อธิบายความหมายของพัฒนาการไว้ว่า หมายถึง การได้มาและการเพิ่มสมรรถภาพของบุคคล ทำให้กระทำหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ สก็อต (Scott, 1974 : 4) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกชนิดที่สัมพันธ์กับเวลา เป็น การเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและการทำหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต

สรุปได้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกด้านในตัวบุคคลที่ดำเนินไปอย่างมีลำดับขั้นตอน และต่อเนื่องกันไป อันเป็นการเพิ่มสมรรถภาพของบุคคล พัฒนาการเด็กแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ (สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 9)

1. พัฒนาการด้านร่างกาย หมายถึง ความสามารถในการทำงานของกล้ามเนื้อใหญ่ที่ใช้ในการเคลื่อนไหว ทรงตัว ยืน วิ่ง รวมทั้งความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กและประสานสัมพันธ์ระหว่างคากับกล้ามเนื้อมือ

2. พัฒนาการด้านอารมณ์ – จิตใจ การที่เด็กมีความรู้สึกต่าง ๆ เช่น รัก สนใจ เกลียด ไม่พอใจ โดยที่เด็กรู้จักควบคุมการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัยและสถานการณ์

3. พัฒนาการด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถของเด็กในการช่วยตนเองและปรับตัวในการเล่นหรืออยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา ซึ่งแสดงออกโดยการใช้ภาษาในการสื่อความหมายเป็นส่วนใหญ่

2. องค์ประกอบของพัฒนาการ

เบรคเคนริดจ์ และวินเซนต์ (Breckenridge and Vincent, 1968 : 16 – 18) กล่าวถึงองค์ประกอบของพัฒนาการไว้ว่า ประกอบด้วย

1. การเจริญงอกงาม (Growth) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางขนาดของมนุษย์ เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง ขนาดลำตัว อวัยวะและโครงสร้างภายในเพื่อทำหน้าที่ให้เหมาะสม สำหรับพัฒนาการทางสมองก็แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงสังเกตได้จากการที่มีคำศัพท์เพิ่มมากขึ้นมีความสามารถในการให้เหตุผล การจำ การรับรู้ และจินตนาการ

2. วุฒิภาวะ (Maturation) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพซึ่งไม่ได้เป็นผลมาจากการเรียนรู้ คือ เป็นผลรวมที่เกิดจากอิทธิพลของยีน (Gene) ซึ่งถ่ายทอดทางพันธุกรรมการเล่น และพัฒนาการทางด้านความเป็น “เจ้าของ” การยิ้มและการตอบสนองต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุบางอย่าง เช่น กระเจ๊กงา

3. การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง กระบวนการที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมเป็นพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์สิ่งแวดล้อมและการฝึกฝน ดังที่กล่าวมาแสดงว่า พัฒนาการของมนุษย์จะประกอบไปด้วยการเจริญงอกงามของอวัยวะ และโครงสร้าง ซึ่งจะพัฒนาไปได้ต้องอาศัยวุฒิภาวะ และการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญ

3. ทฤษฎีพัฒนาการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีพัฒนาการดังต่อไปนี้

ทฤษฎีพัฒนาการของกิเซล (Gesell)

กิเซลเป็นนักจิตวิทยาพัฒนาการที่เน้นเรื่องวุฒิภาวะ เขาเชื่อว่า วุฒิภาวะจะเป็นตัวการที่ทำให้ทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จ พัฒนาการเด็กจะเป็นไปตามแบบแผน ลำดับขั้น จะข้ามขั้นไม่ได้ แต่อัตราแห่งการเจริญเติบโตจะแตกต่างกันในตัวเด็ก กิเซลแบ่งพัฒนาการออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545 : 28 - 30) ดังนี้

1. พฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว (Motor Behavior) ครอบคลุมถึงการบังคับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายและความสัมพันธ์ทางการเคลื่อนไหวทั้งหมด พฤติกรรมกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับการทรงตัว การควบคุมกล้ามเนื้อ การทรงตัวของศีรษะ การนั่ง ยืน คลาน เดินจับยึดวัตถุ และการจัดกระทำ (Manipulation) กับวัตถุ

2. พฤติกรรมทางการปรับตัว (Adaptive Behavior) พฤติกรรมกลุ่มนี้ครอบคลุมทางด้านความเชื่อมโยงของการใช้มือและสายตาในการถือวัตถุการแก้ปัญหาในการปฏิบัติ การสำรวจและจัดกระทำต่อวัตถุ ตัวอย่างเช่น การจัดกล่องรูปลูกบาศก์ การสั้นระฆัง การวาดภาพ

3. พฤติกรรมทางด้านภาษา (Language Behavior) พฤติกรรมกลุ่มนี้ครอบคลุมทางด้านการสื่อสาร เช่น การแสดงออกทางใบหน้า การใช้วัยวะต่าง ๆ เช่น มือ หรือศรีษะ ถ่ายทอดความคิด การออกเสียง การใช้ภาษาพูด รวมทั้งความเข้าใจจากการสื่อสารของผู้อื่นด้วย

4. พฤติกรรมทางสังคม – ตัวบุคคล (Personal – Social Behavior) พฤติกรรมกลุ่มนี้ครอบคลุมถึงการตอบสนองของเด็กต่อบุคคลอื่นในด้านวัฒนธรรมทางสังคม แบบของพฤติกรรมในกลุ่มนี้ เช่น การเลี้ยงดู การฝึกการขับถ่าย และการตอบสนองต่อการฝึกหัดในสังคมต่าง ๆ การเล่น พัฒนาการทางด้านความเป็น “เจ้าของ” การยิ้ม และการตอบสนองต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุบางอย่าง เช่น กระจกเงา

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์เป็นนักจิตวิทยาพัฒนาการที่สนใจกระบวนการคิดของเด็ก เขาเชื่อว่า อัตราพัฒนาการทางสติปัญญาในตัวเด็กแต่ละคนแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมที่ได้รับและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดของเด็ก เพราะเด็กจะเกิดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยกระบวนการทำงานของโครงสร้างสติปัญญา คือ กระบวนการปรับเข้าสู่โครงสร้าง (Assimilation) เป็นกระบวนการที่พยายามจะนำเอาข้อมูลที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมมาปรับให้เข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่ ตามระดับสติปัญญาที่บุคคลจะสามารถรับรู้ต่อสิ่งนั้นๆ ได้ และกระบวนการปรับขยายโครงสร้าง (Accommodation) เป็นกระบวนการที่บุคคลปรับโครงสร้างความคิดหรือโครงสร้างทางสติปัญญาของคนให้เหมาะสมกับประสบการณ์ที่รับเข้าไปเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม กระบวนการทั้งสองนี้จะทำงานร่วมกันตลอดเวลาเพื่อช่วยรักษาความสมดุล และผลจากการทำงานของกระบวนการดังกล่าวจะเกิดเป็นโครงสร้าง (Schema) ขึ้นในสมอง ซึ่งหมายถึงการสร้างและการวางแผนคร่าว ๆ ในการลงมือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งกับวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ (สุรางค์ ใ้วตระกูล, 2545 : 48-50)

เพียเจต์ได้แบ่งระดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้นคือ

(हरररर नीलविवीर, 2534 : 41 – 43)

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว
2. ขั้นความคิดก่อนการปฏิบัติการ
3. ขั้นปฏิบัติการคิดด้วยรูปธรรม
4. ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม

ในที่นี้จะขอกล่าวเพียงขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

1. ขั้นใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อยู่ในช่วงแรกเกิดถึง 2 ขวบ เด็กเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยการใช้ประสาทสัมผัส และจากวัตถุสิ่งของที่เด็กมีประสบการณ์ตรง กิริยาที่เด็กค้นพบโดยบังเอิญจะถูกกระทำซ้ำและนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่เพื่อต้องการผลเช่นเดิม ในช่วงปลายของพัฒนาการขั้นนี้เด็กจะเริ่มพัฒนาโครงสร้างทางสมอง กล่าวคือในขณะที่เด็กเรียนรู้ความถาวรของวัตถุ เด็กสามารถเข้าใจว่าถึงแม้วัตถุสิ่งของหรือคนจะไม่ปรากฏอยู่ในสายตา แต่วัตถุสิ่งของหรือคนนั้นก็ยังมีอยู่

2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre – operational Thought) อยู่ในช่วงอายุ 2 – 7 ปี เด็กในขั้นนี้ยังไม่สามารถคิดในด้านเหตุผลและสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ แต่มีพัฒนาการทางภาษาอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็เรียนรู้โลกด้วยการใช้ภาพในสมอง และการใช้สัญลักษณ์ซึ่งขึ้นอยู่กับการรับรู้และการคิดของตนเอง เด็กจะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือถึงแม้ว่าเด็กจะเริ่มสนใจผู้คนและสิ่งของรอบตัว แต่จะมองเห็นเฉพาะในทัศนะของตนเองเท่านั้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ (Bruner)

บรูเนอร์มีแนวคิดคล้ายกับเพียเจต์ กล่าวคือ การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากขบวนการทำงานในอินทรีย์ (Organism) บรูเนอร์เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมต่อเด็กซึ่งมีผลต่อความงอกงามทางสติปัญญาและถือว่าสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา ลำดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ แบ่งเป็น 3 ขั้น คือ (Bruner, 1966 : 46 - 48)

1. Enactive Stage เป็นขั้นที่เปรียบได้กับขั้น Sensorimotor ของเพียเจต์เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้ด้วยการกระทำมากที่สุด

2. Iconic Stage เปรียบได้กับขั้น Pre – operational ของเพียเจต์ ซึ่งครอบคลุมขั้นก่อนเกิดสติปัญญาและการคิดแบบนึกรู้เอง (Intuitive Thought) ในวัยนี้เด็กจะเกี่ยวข้องกับความจริงมากขึ้น เพราะเกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่อาจจะมิจินตนาการบ้างแต่ไม่สามารถคิดได้ลึกซึ้งเหมือนขั้น Concrete Operation ของเพียเจต์

3. Symbolic Stage ขั้นใช้สัญลักษณ์และความคิดรวบยอด เป็นการเรียนรู้โดยการใช้ภาษาเป็นสื่อ จากการฟัง การอ่าน และการเขียน

จากทฤษฎีที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เด็กเรียนรู้ได้จากการค้นพบด้วยตนเองซึ่งการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของเด็กจะช่วยกระตุ้นให้เด็กคิดและเกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ

4. การเรียนรู้ของเด็ก

การเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กเกี่ยวข้องกับกันอย่างใกล้ชิดโดยพัฒนาการเป็นตัวกำหนดความสามารถในการเรียนรู้ของเด็ก เด็กเรียนรู้ได้หลายวิธี ได้แก่

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2529 : 12-13)

1. การกระทำจนเป็นกิจวัตร เช่น เรื่องสุขนิสัยต่าง ๆ
2. การห้ามหรือกฏข้อบังคับของกลุ่ม เช่น ในเรื่องที่เป็นอันตรายต่าง ๆ
3. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อต่อการเกิดพฤติกรรมที่ต้องการ เช่น การจัดอาหาร แต่ชนิดที่มีประโยชน์โดยหมุนเวียนให้เช่นนี้ เด็กก็จะกินแต่อาหารที่มีประโยชน์ และกินครบทุกหมู่ที่ต้องการ
4. การสังเกตและการเลียนแบบ
5. การอบรมสั่งสอนของบิดามารดาและครู
6. จากการลองผิด - ลองถูก ด้วยตนเอง
7. จากการวิเคราะห์ หาเหตุผล วิจาร์ณ และตั้งสมมุติฐาน

ทิสนา เขมมณี และคณะ (2535 :133 – 135) กล่าวถึงการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1. การจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้เด็กควรให้สัมพันธ์กับระดับพัฒนาการของเด็กโดยเริ่มต้นจากพัฒนาขั้นที่เด็กเป็นอยู่ และกระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน เด็กเรียนจากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว
3. เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและการสอนอย่างเป็นทางการ การจัดการศึกษาสำหรับเด็กจึงต้องเปิด โอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย
4. เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ทั้งที่ผ่านทางารรับรู้ของประสาทสัมผัสและที่สร้างสรรค์ขึ้นเองภายในตัว การให้เด็กได้เล่นสิ่งของจากธรรมชาติ และเล่นท่ามกลางธรรมชาติจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ดังกล่าวได้ดี
5. การจัดประสบการณ์ที่ผู้เรียนคุ้นเคยหรือประสบการณ์ใกล้ตัวไปหาประสบการณ์ที่ไกลตัวจะช่วยให้เด็กขยายการเรียนรู้ไปอย่างมีความหมาย
6. การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำของเด็ก การมีตัวแบบที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก
7. การเรียนรู้ควรเปิด โอกาสให้เด็กเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ นำการเรียนรู้และค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
8. การส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ จะช่วยส่งเสริมให้เด็ก

สามารถพัฒนาตนเองไปตามศักยภาพของคนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้

9. สื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ จึงควรนำสื่อที่หลากหลายทั้งที่เป็นสื่อธรรมชาติ สื่อที่เป็นวัฒนธรรมพื้นฐาน และสื่อที่ผลิตขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้มาช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

10. การเล่นเป็นประสบการณ์หลักที่ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัย จึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้เด็กเล่น จัดเวลา สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้จากการเล่น

ฉะนั้นการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กอาจกระทำได้โดยให้โอกาสเด็กได้ทดลองกระทำเอง สอนและมีแบบอย่างให้เด็กดู นอกจากนี้การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ดีขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

1. ความหมายของการจัดประสบการณ์

ความหมายของการจัดประสบการณ์ ได้มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้ความหมายของการจัดประสบการณ์ไว้หลายท่านดังนี้

ราศี ทองสวัสดิ์ และคณะ (2529 : 2) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง การจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์และการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในห้องเรียนให้กับเด็กปฐมวัย โดยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากการเล่น การลงมือปฏิบัติซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี และเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

พัฒนา ชัชพงศ์ (2530 : 24) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง การจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อพัฒนาครบทุกด้าน มิใช่มุ่งจะให้อ่านเขียนได้ ดังเช่น ระดับประถมศึกษาแต่จะเป็นการปูพื้นฐานให้โดยคำนึงถึงวัยและความสามารถของเด็กและจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการให้พร้อมที่จะเรียนรู้ในระดับต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531 : 6)

จากการให้ความหมายของการจัดประสบการณ์ สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง การจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรงโดยการลงมือปฏิบัติ หรือใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ให้บรรลุถึงซึ่งความพร้อมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย

2. ขอบข่ายการจัดประสบการณ์

ขอบข่ายของการจัดประสบการณ์ หมายถึง หลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์ที่ครูจะต้องจัดเพื่อพัฒนาเด็กตามวัยให้ครบทั้ง 4 ด้าน เป็นการพัฒนาพื้นฐานทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ ซึ่งมีแนวการจัดประสบการณ์ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 3)

จุดมุ่งหมาย

แนวการจัดประสบการณ์

1. พัฒนาการทางร่างกาย	1) พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เช่น วิ่ง กระโดด คลาน ลาก ดึง ฯลฯ
2) พัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เช่น ปั่น ฉีก ตัดแปะ ประดิษฐ์ ฯลฯ
3) พัฒนาประสาทสัมผัส
4) สุขนิสัย อนามัย
2. พัฒนาการทางอารมณ์-จิตใจ	1) ให้มีความสุขในการเล่นและผ่อนคลายความตึงเครียด โดยการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ร้องเพลง ฟังนิทาน ฯลฯ
2) รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองในการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น
3) ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
4) มีความรู้สึที่ดีต่อตนเอง
3. พัฒนาการทางสังคม	1) ระเบียบวินัย
2) การเล่นและการทำงานกลุ่ม
3) การรู้จักรอคอย
4) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
5) การรู้จักรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ฯลฯ
4. พัฒนาการทางสติปัญญา	1) การสังเกตโดยการมอง การฟัง การดม การชิม และการสัมผัส
2) การคิดแก้ปัญหา
3) การคิดสร้างสรรค์
4) ความจำ
5) การฝึกพูดและการเพิ่มพูนคำศัพท์
6) ยึดระยะความสนใจ

3. หลักการจัดประสบการณ์

นิตยา บรรณประสิทธิ์ (2538 : 15) กล่าวถึง หลักการจัดประสบการณ์ ควรคำนึงถึงวัยของเด็กเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพียเจต์ (Piaget) และบรูเนอร์ (Bruner) ได้กล่าวว่าการสนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเอง และควรคำนึงถึงความพร้อมของเด็ก โดยครูจะต้องจัดรูปแบบกิจกรรม สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อความเจริญงอกงามทางสติปัญญาของเด็ก การจัดประสบการณ์ที่มีคุณค่าหรือจัดกิจกรรมที่เปิดกว้างและช่วยกระตุ้นให้เด็ก ได้คิด รวมทั้งการที่เด็กได้กระทำวัตถุต่าง ๆ

พัฒนา ชัชพงศ์ (2531 : 7) ประมวลหลักการจัดประสบการณ์ดังนี้

1. เป็นการปูพื้นฐานให้กับเด็ก โดยคำนึงถึงความสามารถและความเหมาะสมกับวัยของเด็กเป็นหลัก การจัดกิจกรรมปูพื้นฐานทักษะทางการเรียนรู้เป็นการฝึกการใช้ประสาทสัมผัส
2. บูรณาการหน่วยประสบการณ์เข้าด้วยกัน การจัดการศึกษาปฐมวัยไม่ได้แบ่งเป็นรายวิชาแต่จัดรวมกัน (บูรณาการ) เป็นหน่วยประสบการณ์ โดยแต่ละหน่วยจะประมวลทุกวิชาให้เด็กได้เรียนรู้

บูรณาการ หมายถึง การจัดรูปสร้างเสริมประสบการณ์โดยยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลางและนำสิ่งที่เด็กต้องการจะเรียนรู้ในทุกด้านมาลำดับความสำคัญของประสบการณ์จัดให้เหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการและชีวิตของเด็ก หลักการบูรณาการที่เหมาะสม คือ

- 1) ยึดตัวเด็กเป็นสำคัญ เน้นเรื่องที่เด็กสนใจและใกล้ชิดตัวเด็ก ได้มีโอกาสทำกิจกรรมอาจเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม ความยากง่ายของกิจกรรมควรมีปะปนกัน
- 2) สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย มีความสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว ฉะนั้นจึงเลือกสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เด็กคุ้นเคยมาให้เด็กได้เรียนรู้
- 3) ให้ประสบการณ์กว้างขวาง เมื่อเด็กพบเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เด็กมีโอกาสได้รับประสบการณ์หลายด้านพร้อมกัน ดังนั้นจะช่วยให้เด็กได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

หลักในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ควรจัดในรูปแบบบูรณาการเป็นหน่วยการสอนที่สามารถสร้างให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง ยึดเอาความสนใจและตัวเด็กเป็นหลัก โดยการจัดกิจกรรมให้มีความยากง่าย สอดคล้องกับวัยของเด็กและในแต่ละกิจกรรมมีหลายทักษะปะปนกัน

4. การจัดการประสบการณ์แบบการศึกษานอกสถานที่

วีระ ไทยพานิช (2529 : 14) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ คือ การพาเด็กไปศึกษานอกอาณาเขตของห้องเรียนที่เรียนกันตามปกติ เพื่อให้การศึกษามีความหมาย มีคุณค่าแก่ชีวิต และความสนใจแก่เด็ก และทองทิพย์ วรรณพัฒน์ และคณะ (2522 : 99) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ หมายถึง การพาเด็กไปศึกษาดูชีวิตจริง สถานที่จริง สิ่งของที่ต้องการศึกษา วัตถุประสงค์หลักของการศึกษานอกสถานที่ ก็คือ ให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงกับสถานที่ วัตถุ บุคคล โรงงาน เครื่องมือ แหล่งแร่ และสิ่งที่จะศึกษาจริง ๆ โดยมีเงื่อนไขว่า สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถนำมาให้ดูในห้องเรียนได้ เป็นการให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์

ชาญชัย อินทรประวัติ (2522 : 89) ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษานอกสถานที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แบบ ตามระยะทาง คือ

1. การศึกษานอกสถานที่ในระยะทางที่ใกล้ ๆ (Mini - Trip) หมายถึง การนำเด็กไปยังสถานที่อื่น ซึ่งยังคงอยู่ภายในโรงเรียน
2. การศึกษานอกสถานที่ในระยะทางขนาดกลาง (Midi - Trip) หมายถึง การนำเด็กไปศึกษาในบริเวณชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับบริเวณโรงเรียน ซึ่งสามารถที่จะเดินทางด้วยเท้าไปได้สะดวก
3. การศึกษานอกสถานที่ในระยะทางไกล (Maxi - Trip) หมายถึง การไปศึกษานอกสถานที่ ที่จะต้องใช้ยานพาหนะ และจะต้องเสียเวลาอย่างน้อยๆ วันขึ้นไป

นอกจากนี้ วีระ ไทยพานิช (2529 : 14) ได้เสนอข้อดีของการศึกษานอกสถานที่ว่า เป็นการให้ประสบการณ์ตรง กระตุ้นความสนใจในเนื้อหา ให้ประสบการณ์ร่วมกันสำหรับกลุ่ม อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดที่ดีที่สุดจากทฤษฎีที่นำไปใช้ในห้องเรียน รวมทั้งนำไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งการศึกษานอกสถานที่มี 3 ชั้น คือ

- 1) การวางแผน ครูไปสำรวจแหล่งที่จะไปก่อนเพื่อดูสภาพและทราบปัญหา
- 2) การไปศึกษา ออกเดินทางตามกำหนดการ ศึกษาการดู และการ ชักถาม
- 3) ขึ้นคิดตาม เมื่อกลับมาแล้ว ควรมีการติดตามผลว่าได้ผลตรงกับจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประโยชน์ของการจัดการประสบการณ์แบบการศึกษานอกสถานที่
 - 1) เด็กได้รับประสบการณ์ตรง
 - 2) ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ยากเห็น ไม่เกิดความเบื่อหน่าย
 - 3) สามารถนำเอาสิ่งที่ได้เห็นมาปรับปรุง โรงเรียนและชุมชนที่ตนเองอยู่ให้ดีขึ้น
 - 4) ทำให้สังคมเด็กกว้างขวางขึ้น
 - 5) สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือสถานที่ที่ไปศึกษา

5. ความหมายของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

คารินและซังค์ (Carin and Sung 1975 : 97 – 98 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2542 : 157) ได้กล่าวว่าการจัดค้นพบ (Discovery) จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้ใช้กระบวนการคิดอย่างมากในการที่จะสร้างหรือค้นพบมโนทัศน์หรือ หลักการบางอย่าง กระบวนการที่ใช้ความรู้ความคิดในการค้นพบ เช่น การสังเกต การจำแนกประเภท การวัด การพยากรณ์ การอธิบาย การลงความคิดเห็น เป็นต้น

เรนเนอร์และสแตฟฟอร์ด (Renner and Stafford 1972 : 112 – 113 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2542 : 157 – 158) ได้กล่าวถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบค้นพบว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของการสอนแบบเสาะแสวงหาความรู้ กล่าวคือ การสอนแบบเสาะแสวงหาความรู้ แบ่งได้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการสำรวจ ขั้นการสร้าง รูปแบบแนวคิด และขั้นตอนสืบค้นหาความรู้ หรือขั้นการค้นพบ

บรูเนอร์ (Bruner อ้างถึง ใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2542 : 158) ได้ให้ความหมายของการจัดประสบการณ์เรียนรู้โดยการค้นพบ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการจัดประสบการณ์ที่นำแนวทางให้เด็กพบปัญหาหรือสถานการณ์ที่น่าสนใจที่จะศึกษาหาคำตอบแล้วครูให้เด็กเสาะแสวงหาวิธีการเพื่อแก้ปัญหานั้น โดยที่ครูไม่ได้คาดหวังไว้ล่วงหน้าว่าต้องการให้เด็กค้นพบอะไร ประการที่สอง เป็นการสอนที่เน้นที่ตัวเด็กว่าจะให้เด็กค้นพบอะไร โดยที่เด็กจะต้องรวบรวมข้อมูลจนสามารถค้นพบความรู้หรือคำตอบที่ต้องการ ดังนั้นการจัดประสบการณ์เรียนรู้โดยการค้นพบจึงไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่เด็กค้นพบสิ่งที่แปลกใหม่เท่านั้น แต่หมายถึง เป็นผลของการจัดกระทำกับข้อมูลตามความคิดของเด็กที่ได้เรียนรู้มา

บุญชม ศรีสะอาด (2537 : 65 – 66) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์เรียนรู้โดยการค้นพบ คือ วิธีจัดประสบการณ์ที่ผู้เรียนค้นพบคำตอบหรือความรู้ด้วยตนเอง คำว่าค้นพบความรู้ไม่ได้หมายถึงผู้เรียนเป็นคนค้นพบความรู้หรือคำตอบนั้นเป็นคนแรกสิ่งที่ค้นพบนั้นจะมีผู้ค้นพบมาก่อนแล้ว และผู้เรียนก็ค้นพบความรู้หรือคำตอบนั้นด้วยตนเอง ไม่ใช่ทราบจากการบอกเล่าของคนอื่นหรือจากการอ่านคำตอบที่มีผู้เขียนไว้

พันธ์ ทองชุมนุม (2544 : 57-59) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบการค้นพบ เป็นการจัดประสบการณ์ที่เน้นตัวเด็กว่าต้องการจะค้นพบอะไร โดยที่เด็กจะต้องรวบรวมข้อมูลจนสามารถค้นพบความรู้ หรือคำตอบที่ต้องการ การค้นพบจึงไม่ได้หมายถึง การที่นักเรียนได้ค้นพบสิ่งที่แปลกใหม่เท่านั้น แต่รวมถึงการจัดกระทำกับข้อมูลตามความคิดที่เด็กได้เรียนรู้มา

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์เรียนรู้โดยการค้นพบ หมายถึง การจัดประสบการณ์ตรง โดยใช้วิธีการเสาะแสวงหาความรู้ใช้กระบวนการคิดในการสร้าง หรือค้นพบ

มโนทัศน์ หรือหลักการบางอย่าง กระบวนการที่ใช้ความรู้ความคิดในการค้นพบ เช่น การสังเกต การจำแนก ประเภท การวัด เด็กจะเรียนรู้ได้จากการค้นพบด้วยตนเอง ซึ่งการจัดประสบการณ์ และ สิ่งแวดล้อม ที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็กจะช่วยกระตุ้นให้เด็กคิดและเกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ

6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ (Discovery Method)

พันช์ ทองชุมนุม (2544 : 57-59) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ เป็นการจัดประสบการณ์ที่เน้นกระบวนการตอบสนองของเด็กต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยตัวของเด็กเอง โดยได้รับคำแนะนำจากครูบ้างหรือไม่คำแนะนำเลย บทบาทของครูจะเป็นผู้ชี้แนะให้เด็กแก้ปัญหาของตนเอง โดยอาศัยข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เด็กต้องมองหาความสัมพันธ์ที่จะสรุปเป็นหลักการขึ้นมา กระบวนการค้นพบส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการใช้คำถามของครู การใช้คำถามที่ดี จะช่วยให้เด็กรวบรวมความคิด กระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ทำการทดลอง การตั้งสมมติฐาน การจัดกระทำกับข้อมูลการตีความหมายของข้อมูล การอภิปรายผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยแบบค้นพบที่เน้นกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่เด็กได้ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้เพื่อค้นพบมโนทัศน์ หรือหลักการกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ใช้ได้แก่ การสังเกต การจำแนกประเภท การวัด การพยากรณ์ การลงความคิดเห็น ครูที่มีประสบการณ์มาก สามารถที่จะนำเด็กเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้โดยการค้นพบในการแก้ปัญหาได้ ในการจัดประสบการณ์ครูควรมีทักษะ ความชำนาญที่ดี ครูจะสามารถช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนรู้โดยการค้นพบ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้และครูควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ควรแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วน ๆ ตามลำดับที่เหมาะสมในการเรียนรู้
2. ความพร้อมของผู้เรียนและแรงจูงใจ เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมมากที่สุด หากการเรียนรู้โดยค้นพบในขั้นแรก ๆ ประสบความสำเร็จจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนพอใจในการศึกษาขั้นต่อไป
3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบสามารถใช้ได้กับกลุ่มผู้เรียนทุกกลุ่ม แต่กิจกรรมการเรียนการสอนอาจจะเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของกลุ่ม
4. การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้ผู้เรียน ต้องให้ท้าทายความคิดและการกระทำ กิจกรรมดังกล่าว ต้องให้เด็กใช้กระบวนการแสวงหาความรู้หรือใช้เหตุผลตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหา
5. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ เป็นวิธีการ ที่ยอมรับกันว่ามีคุณค่าของการเรียนรู้และถ่ายโอนการเรียนรู้ได้ดี
6. การจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการมีความสำคัญและมีความจำเป็น การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยค้นพบ เป็นการจัดประสบการณ์วิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดของตัวเองอย่างมีระบบ

ข้อดีและข้อจำกัดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

บรูเนอร์ ผู้สนับสนุนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ ได้ให้เหตุผลในการจัดประสบการณ์แบบนี้ว่ามีข้อดี 4 ประการ คือ (อ้างถึงใน ภพ เกาห์ไพบูลย์, 2542 : 160 – 161)

1. มีการเพิ่มพูนทางสติปัญญา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และพัฒนาความคิดอย่างเต็มที่
2. ก่อให้เกิดแรงจูงใจ อันเป็นผลเนื่องมาจากนักเรียนประสบความสำเร็จในการค้นพบ เด็กจะมีความพอใจหรือเป็นการได้รับรางวัลพอใจในความสามารถของตนเอง
3. ทำให้เด็กมีโอกาสได้เรียนรู้เทคนิคในการค้นพบ เด็กได้เรียนรู้วิธีการจัดระบบความคิด วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
4. ทำให้มีความรู้คงทนและสามารถถ่ายโยงการเรียนรู้ได้ การที่เด็กได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง มีเหตุผลในการสรุป แม้ว่าเด็กจะได้เรียนรู้เป็นเวลานานแล้ว ความรู้นั้นก็ยังอยู่ในความทรงจำ และเมื่อพบสถานการณ์ใหม่ เด็กสามารถนำหลักการเรียนรู้เดิมไปใช้ได้อีกด้วย

นอกจากนี้ประโยชน์หรือข้อดีของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ มีอีกหลายข้อ คือ

1. เด็กได้พัฒนาความคิดและมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น
2. เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน
3. เด็กได้เรียนโดยใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ ไม่ได้เรียนด้วยการท่องจำ
4. เป็นการกระตุ้นให้เด็กได้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อจำกัดของการเกิดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบมีดังนี้ คือ

1. มีข้อจำกัดในเรื่องเวลา ในการสอนจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบครั้งหนึ่ง ๆ ต้องใช้เวลานาน สำหรับการที่จะให้โอกาสแก่เด็กได้ทำการรวบรวมข้อมูล จัดลำดับความคิดและสรุปผล
2. ในการค้นพบของเด็กต้องใช้กระบวนการ ทำให้ครูค่อนข้างลำบากในการติดตามว่าเด็กกำลังพยายามจะค้นพบอะไร และทำให้ครูคาดหวังไม่ได้ว่าเด็กจะได้อะไรจากการค้นพบนั้น
3. เด็กที่มีสติปัญญาค่อนข้างต่ำ หรือไม่ได้รับแรงจูงใจที่ดีพอ ครูจะใช้วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบไม่ได้ผล
4. เนื้อหาวิชาบางเนื้อหาอาจไม่เหมาะสมกับจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ กล่าวคือ เนื้อหายากเกินไป

5. สถิติปัญหา ทักษะ ประสิทธิภาพ และความรู้ด้านเนื้อหาของเด็กไม่ดีพอ ทำให้นักเรียนไม่สามารถค้นพบวิธีการแก้ปัญหาในการเรียนได้

7. แนวทางในการใช้การเรียนรู้โดยการค้นพบ (The Discovery Approach)

(ภพ เลาทไพบูลย์ 2542 : 131 – 132)

ครูควรพยายามที่จะให้เด็กมีโอกาสได้ค้นพบปรากฏการณ์ที่สังเกตได้ด้วยตนเอง ซึ่งตามแนวทางทฤษฎีของเปียเจต์แล้ว ในการค้นพบจะมีมากที่สุด เมื่อเด็กแต่ละคนได้จัดกระทำกับสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ และเก็บข้อมูลเอง

การจัดประสบการณ์แบบเสาะแสวงหาความรู้โดยใช้แนวทางการค้นพบมี 2 แนวทาง ได้แก่ การจัดประสบการณ์ที่ไม่แนะแนวทาง และการจัดประสบการณ์แนะแนวทาง

1. การจัดประสบการณ์โดยใช้แนวทางค้นพบแบบไม่แนะแนวทาง (Pure discovery) เป็นการจัดประสบการณ์แบบเสาะแสวงหาความรู้ที่ครูไม่แนะแนวทางในการเสาะแสวงหาความรู้ให้กับเด็กแต่ละคน ครูเป็นผู้จัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เด็กแต่ละคน

2. การจัดประสบการณ์โดยใช้แนวทางการค้นพบแนะแนวทาง (Guided discovery) เป็นการจัดประสบการณ์แบบเสาะแสวงหาความรู้ที่ครูแนะแนวทางในการเสาะแสวงหาความรู้ให้กับเด็ก ครูอาจต้องการให้เด็กได้ค้นพบปัญหาที่คล้ายกัน มีประสบการณ์ที่เหมือนกัน

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

จารุวรรณ ยังรักษา (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนแบบค้นพบโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบคอนสตรัคติวิซึมเป็นกลุ่มกับเป็นรายบุคคล และการสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียน กลุ่มทดลองที่ 1 กลุ่มทดลองที่ 2 และกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พงษ์ถิตดา รักณรงค์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนแบบค้นพบด้วยตนเอง กับวิธีการสอนแบบปกติที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนบ้านไร่ อ. ปากคาด จ. หนองคาย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบค้นพบด้วยตนเองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบค้นพบ

ด้วยตนเอง มีความคงทนในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ไม่สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบปกคคืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พิพาพรรณ ก. บัวเกษร (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนแบบค้นพบด้วยตนเอง กับการสอนแบบค้นพบโดยมีการชี้แนะ ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนกลุ่มที่ทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พิชญา พุกผาสุก (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการสอนแบบค้นพบด้วยวิธีแนะแนวทาง (Guided Discovery) กับการสอนตามคู่มือผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบค้นพบด้วยวิธีแนะแนวทางสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิวแมน (Neuman, 1981 : 320) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ ควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตด้วยตนเอง กำหนดความคิดเห็นด้วยตนเอง จำแนกประเภทด้วยตนเอง และเสนอสิ่งที่ค้นพบซึ่งตนเองคิดว่าสำคัญ สำหรับบทบาทของครูนั้น ครูจะเป็นผู้กำหนดสถานการณ์เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมทั้งให้คำแนะนำในขอบข่ายที่พึงกระทำ และไม่พึงกระทำ ในเรื่องความปลอดภัยของการใช้วัสดุอุปกรณ์ และกิจกรรมที่จัดนั้นอาจจัดเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม โดยจัดในสถานการณ์ที่เป็นจริง สามารถปฏิบัติได้ และสอดคล้องกับความสามารถของเด็ก

พอเชอร์ (Porcher, 1982 : 3006 – A – 3007 – A) ได้ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนอนุบาลที่เป็นผลจากพฤติกรรมของครู โดยอาศัยวิธีการศึกษา สังเกตขณะที่เด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ครูเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมกับครูให้อิสระแก่เด็กในการทำกิจกรรม ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลจากพฤติกรรมของครูที่ส่งผลถึงพฤติกรรมทางการเรียนรู้ของเด็ก พฤติกรรมของครูดังกล่าว ได้แก่

- 1) การทำกิจกรรมที่让孩子มีโอกาสในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- 2) การให้เวลาเด็กในการคิด ให้อิสระในการคิด และสนับสนุนให้เด็กได้ใช้ความสามารถในการคิด
- 3) การเลือกใช้วัสดุที่เด็กสามารถจับต้องได้ และเป็นอุปกรณ์ประเภทรูปธรรม
- 4) การจัดกิจกรรมที่เรียกร้องความสนใจของเด็กในการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มและให้ความสำคัญต่อเรื่องคุณภาพมากกว่าปริมาณ

แอทคินสัน (Atkinson, 1987 : 228) ได้ศึกษาการเล่น โดยธรรมชาติของเด็กปฐมวัย อายุ 1 – 3 ขวบ แต่ละกลุ่มอายุต่างกัน 6 เดือน รวมทั้งสิ้น 20 คน โดยจัดให้อยู่ในสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และจัดไว้ในห้องทดลองที่ไม่มีของเล่น พบว่า พฤติกรรมการเล่นของเด็กทั้ง 2 กลุ่ม ขึ้นอยู่กับอายุ และมีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่าง การเล่น และระดับวุฒิภาวะในการเล่น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบดังกล่าว สรุปได้ว่าการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กนั้น ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับพัฒนาการตามวัย เปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมตามความสามารถ ความสนใจ ให้อิสระในการคิด การเลือกใช้อุปกรณ์ อันจะเป็นการส่งเสริมพัฒนาเด็กให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการค้นพบ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย

1. ความหมายและความสำคัญของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

นักวิทยาศาสตร์ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ แต่การทำงานตามขั้นตอนของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของแต่ละคน ดังที่ ปรีชา วงศ์ชูศิริ (2527 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป, 2540 : 41) กล่าวว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น ในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์หลายท่าน ได้เห็นพ้องต้องกันว่า การปลูกฝังทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้แก่ผู้เรียน นั้นมีความสำคัญและจำเป็น

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และได้ให้ความหมายของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้ ดังต่อไปนี้

วรรณทิพา รอดแรงคำ (2543 : ค) กล่าวว่าวิทยาศาสตร์มิได้มุ่งเฉพาะตัวเนื้อหาความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าแล้วเรียบเรียงไว้อย่างมีระเบียบเท่านั้น แต่ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ด้วย การสอนวิทยาศาสตร์จึงควรให้ผู้เรียนได้รับทั้งผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ คือตัวเนื้อหาความรู้ และควรปลูกฝังกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนไปด้วยในเวลาเดียวกัน การที่นักวิทยาศาสตร์มีความสนใจแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ นั้นทำให้นักวิทยาศาสตร์ต้องใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์

จอห์น คิวอี้ (John Dewey, 1975 อ้างถึงใน วารี ธีระจิตร, 2538) กล่าวว่า การเรียนการสอนควรให้เด็กได้รับประสบการณ์จริง ๆ ในการคิด การคิดนี้ควรเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งคิวอี้ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ว่ามี 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

- 1) การกำหนดขอบเขตของปัญหา
- 2) การตั้งสมมติฐาน
- 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และการทดลอง
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) การสรุปผล

กุสแลน และสโตน (Kusland and Stone, 1968 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2542 :

10-11) ได้กล่าวถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ว่ามี 6 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นระบุข้อความของปัญหา
- 2) ขั้นตั้งสมมติฐาน
- 3) ขั้นการสืบเสาะหาข้อมูลหลักฐานเพื่อทดสอบสมมติฐาน
- 4) ขั้นประเมินความเที่ยงของสมมติฐาน
- 5) ขั้นทบทวนสมมติฐาน ถ้าจำเป็น
- 6) ขั้นนำข้อสรุปไปใช้กับปัญหาอื่นที่คล้ายกัน

ดวงเดือน อ่อนน่วม (2538 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป, 2540 : 41) กล่าวว่า กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิถีทางแห่งการใช้สติปัญญาอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการคิดแก้ปัญหาอย่างมีระเบียบแบบแผน หากเด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างสม่ำเสมอก็จะเป็นการปลูกฝังให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลรู้จักแสวงหาความรู้อยู่เสมอซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคคลที่จะช่วยให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) กำหนดขอบเขตของปัญหาอย่างชัดเจน
- 2) เก็บรวบรวมข้อมูล หรือข้อความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น
- 3) ตั้งสมมติฐานการแก้ปัญหา หรือคาดคะเนความน่าจะเป็น
- 4) ตรวจสอบสมมติฐาน
- 5) ให้ข้อสรุป

จันง พรายเข้มแจ (2529 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 14) กล่าวว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นทักษะทางสติปัญญา (Intellectual Skills) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นและสำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องฝึกฝนให้เด็กทุกคน และทุกระดับชั้น ให้เกิดการเรียนรู้ โดยจะเริ่มจากทักษะง่าย ๆ ไปสู่ทักษะที่ยาก และซับซ้อนยิ่งขึ้น ตามความสนใจ และความสามารถทางสติปัญญาของเด็กในแต่ละระดับชั้น

- 1) การกำหนดขอบเขตของปัญหา
- 2) การตั้งสมมติฐาน
- 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และการทดลอง
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) การสรุปผล

คูดแลน และสโตน (Kusland and Stone, 1968 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2542 :

10-11) ได้กล่าวถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ว่ามี 6 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นระบุข้อความของปัญหา
- 2) ขั้นตั้งสมมติฐาน
- 3) ขั้นการสืบเสาะหาข้อมูลหลักฐานเพื่อทดสอบสมมติฐาน
- 4) ขั้นประเมินความเที่ยงของสมมติฐาน
- 5) ขั้นทบทวนสมมติฐาน ถ้าจำเป็น
- 6) ขั้นนำข้อสรุปไปใช้กับปัญหาอื่นที่คล้ายกัน

ดวงเดือน อ่อนน่วม (2538 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป, 2540 : 41) กล่าวว่า กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิถีทางแห่งการใช้สติปัญญาอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการคิดแก้ปัญหาอย่างมีระเบียบแบบแผน หากเด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นการปลูกฝังให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล รู้จักแสวงหาความรู้ อยู่เสมอ ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคคลที่จะช่วยให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) กำหนดขอบเขตของปัญหาอย่างชัดเจน
- 2) เก็บรวบรวมข้อมูล หรือข้อความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น
- 3) ตั้งสมมติฐานการแก้ปัญหา หรือคาดคะเนความน่าจะเป็น
- 4) ตรวจสอบสมมติฐาน
- 5) ให้ข้อสรุป

จันจ พรายเข้มแจ (2529 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 14) กล่าวว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นทักษะทางสติปัญญา (Intellectual Skills) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นและสำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องฝึกฝนให้เด็กทุกคน และทุกระดับชั้น ให้เกิดการเรียนรู้ โดยจะเริ่มจากทักษะง่าย ๆ ไปสู่ทักษะที่ยาก และซับซ้อนยิ่งขึ้น ตามความสนใจ และความสามารถทางสติปัญญาของเด็กในแต่ละระดับชั้น

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1978 : 15 อ้างถึงใน อรัญญา เจียมอ่อน, 2538 : 10) กล่าวถึงกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นวิธีการที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ในการเสาะแสวงหาความรู้ ความหมายที่สำคัญของทักษะกระบวนการ คือ วิธีทางของกระบวนการในการหาความรู้ กระบวนการนี้ทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

ปีเตอร์สัน (Peterson, 1978 : 153 อ้างถึงใน สรศักดิ์ แพรด้า, 2544 : 32) ได้ให้ความหมายของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไว้ว่า “เป็นปฏิบัติการสืบเสาะแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย การสังเกต การตั้งคำถาม การทดลอง การเปรียบเทียบ การสรุป พาดพิง การสรุปหลักเกณฑ์การสื่อความหมายการนำไปใช้”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หมายถึงความสามารถในการปฏิบัติและฝึกฝน กระบวนการทางความคิดในการแสวงหาความรู้ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ได้อย่างคล่องแคล่ว และชำนาญ จะเห็นได้ว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีความสำคัญต่อการแสวงหาความรู้ เป็นทักษะขั้นพื้นฐานที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนากทางด้านสติปัญญา สมควรที่จะส่งเสริมให้แก่เด็กตั้งแต่ระดับปฐมวัยเพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนขั้นต่อไป

2. ประเภทของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

นักวิทยาศาสตร์หลายท่านได้กำหนด ประเภทของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไว้หลายประการ ดังต่อไปนี้

สมาคมเพื่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา (The American Association for the Advancement of Science, 1970 อ้างถึงใน วรฉันทิพา รอดแรงค้า และพิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2532 : V - VII) ได้แบ่งประเภทของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน (Basic Science Process Skills) และ
 - ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ขั้นผสมผสาน (Integrated Science Process Skills)
- ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน (Basic Science Process Skills) ประกอบด้วย

ทักษะสำคัญ 8 ทักษะ คือ

- 1) การสังเกต (Observation)
- 2) การจำแนกประเภท (Classification)
- 3) การวัด (Measurement)
- 4) การใช้เลขจำนวน (Using Number)
- 5) การหาความสัมพันธ์ระหว่างสเปซกับสเปซ และสเปซกับเวลา (Space/Space Relationship and Space/Time Relationship)

- 6) การลงความเห็นจากข้อมูล (Inference)
 - 7) การจัดกระทำข้อมูลและสื่อความหมายข้อมูล (Organizing Data and Communication)
 - 8) การทำนาย (Prediction)
- ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ขั้นผสมผสาน (Integrated Science Process Skills)

ประกอบด้วยทักษะสำคัญ ได้แก่

- 1) การกำหนดและควบคุมตัวแปร (Identifying and Controlling)
- 2) การตั้งสมมติฐาน (Formulating Hypothesis)
- 3) การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปร (Defining Operationally)
- 4) การทดลอง (Experimenting)
- 5) การตีความหมายข้อมูลและลงข้อสรุป (Interpreting Data and Conclusion)

ซันด์ และ ไทรวบริดจ์ (Sund and Trowbridge. 1967 : 93-95 อ้างถึงใน ศรีศักดิ์ แพรดำ, 2544 : 35 - 37) ได้กล่าวถึง ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน มีดังนี้

- 1) ทักษะในการหาความรู้ (Acquisitive Skills)
 - 1.1) ฟังอย่างตั้งใจ และถามเมื่อสงสัย
 - 1.2) สังเกตอย่างถี่ถ้วน สนใจ และคิดอย่างเป็นระบบ
 - 1.3) ค้นหาแหล่งข้อมูล และใช้แหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่งมาร่วมพิจารณา
 - 1.4) สืบเสาะแสวงหาความรู้โดยการสัมภาษณ์หรือการเขียนจดหมายติดต่อสอบถาม
 - 1.5) ตั้งปัญหา
 - 1.6) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกเป็นข้อความ เป็นตาราง หรือจำแนกเป็นรายการ
 - 1.7) ค้นหา คำตอบของปัญหาที่กำหนดไว้โดยทำการทดลอง วิเคราะห์ผลการ

ทดลองแล้วสรุปผล

- 2) ทักษะในการรวบรวมประสบการณ์ (Organization Skills)

2.1) รวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบ เป็นระเบียบและสมบูรณ์ โดยรายงาน เป็นตารางหรือเป็นแผนผัง

- 2.2) เปรียบเทียบความเหมือนกันของสิ่งที่สังเกตได้
- 2.3) เปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่งที่สังเกตได้
- 2.4) จัดจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่
- 2.5) กำหนดเค้าโครงร่างออกเป็นหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อย
- 2.6) แสดงหัวข้อที่สำคัญ และความสัมพันธ์ของข้อมูล
- 2.7) ประเมินผล และหาวิธีปรับปรุงแก้ไข

2.8) วิเคราะห์แล้วนำผลที่ได้ไปใช้

3) ทักษะในการสร้างสรรค์ (Creative Skills)

3.1) วางแผนล่วงหน้าโดยเล็งเห็นผลที่จะเป็นไปได้รวมถึงการตั้งสมมติฐาน

3.2) กำหนดปัญหาใหม่ วิธีการใหม่ เครื่องมือใหม่ หรือระบบใหม่

3.3) คิดค้นหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ

3.4) สังเคราะห์โดยการนำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ประกอบกันเป็นสิ่งใหม่ ๆ

4) ทักษะในการใช้เครื่องมือ (Manipulative Skills)

4.1) รู้จักส่วนต่าง ๆ ของเครื่องมือ

4.2) ดูแลรักษาเครื่องมือให้อยู่ในสภาพที่ดี

4.3) สาธิตแสดงส่วนต่าง ๆ ของเครื่องมือ และการทำงาน

4.4) นำเครื่องมือมาใช้ในการทดลอง

4.5) ซ่อมแซมเครื่องมือ

4.6) สร้างเครื่องมืออย่างง่าย ๆ เพื่อการแสดงและทดลอง

4.7) วัดโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น เทอร์โมมิเตอร์ คาลิเบรตเตอร์ เครื่องจับเวลา เป็นต้น

5) ทักษะในการสื่อความหมาย (Communicative Skills)

5.1) สามารถตั้งคำถาม รู้จักเลือกใช้คำถามที่ดี

5.2) สามารถอภิปราย รู้จักใช้ความคิดของตนเองและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

5.3) สามารถอภิปรายให้ชัดเจน

5.4) สามารถรายงานด้วยปากเปล่าต่อชั้นเรียนหรือครูโดยเน้นเนื้อหาที่สำคัญทาง

วิทยาศาสตร์

5.5) สามารถเขียนรายงานการทดลอง การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และสรุปผลการทดลองได้

5.6) สามารถวิจารณ์ในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อประเมินค่าผลที่ได้

5.7) สามารถเขียนกราฟแสดงผลการทดลอง และแปลความหมายจากกราฟได้

5.8) สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้ แก่เพื่อนร่วมชั้นเรียน

สำหรับการกำหนดความหมายและความสามารถที่แสดงว่าเกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แต่ละประเภทแล้วนั้น มีรายละเอียดดังแสดงในตาราง 1 (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2524 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป. 2540 : 44 – 52)

ตาราง 1 ประเภท ความหมาย และพฤติกรรมของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์	ความหมาย	ความสามารถที่แสดงว่าเกิด ทักษะ
1. การสังเกต (observing)	<p>การสังเกต หมายถึง การใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และ กายสัมผัสเข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุหรือเหตุการณ์ โดยมีจุดประสงค์ที่จะหาข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียดของสิ่งนั้น โดยไม่ใช้ประสบการณ์และความคิดเห็นของผู้สังเกตลงไปใน การเสนอข้อมูล</p> <p>ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ 1. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและสมบัติ 2. ข้อมูลเชิงปริมาณ (โดยการกะประมาณ) และ 3. ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง</p>	<p>1.1 ชีบ่งและบรรยายสมบัติของวัตถุได้โดยการใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง</p> <p>1.2 บรรยายสมบัติเชิงปริมาณของวัตถุได้โดยการกะประมาณ</p> <p>1.3 บรรยายการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่สังเกตได้</p>
2. การจำแนกประเภท (Classification)	<p>การจำแนกประเภท หมายถึง ความสามารถในการแบ่งพวกหรือเรียงลำดับวัตถุหรือสิ่งที่อยู่ในปรากฏการณ์ โดยมีเกณฑ์ ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวอาจจะใช้ความเหมือนความแตกต่างหรือความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง การจำแนกและการเรียงลำดับนั้นอาจใช้เกณฑ์ที่กำหนดมาให้หรือใช้เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเอง</p>	<p>2.1 เรียงลำดับหรือแบ่งพวกสิ่งต่างๆ จากเกณฑ์ที่ผู้อื่นกำหนดให้ได้</p> <p>2.2 เรียงลำดับหรือแบ่งพวกสิ่งต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ของตนเองได้</p> <p>2.3 บอกเกณฑ์ที่ผู้อื่นใช้เรียงลำดับหรือแบ่งพวกได้</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์	ความหมาย	ความสามารถที่แสดงว่าเกิดทักษะ
3. การวัด (Measurement)	การวัด หมายถึง ความสามารถในการเลือก และการใช้เครื่องมือทำการวัดหาปริมาณของสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นตัวเลขที่แน่นอนได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง โดยมีหน่วยกำกับเสมอ	3.1 เลือกเครื่องมือได้เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการจะวัด 3.2 บอกเหตุผลในการเลือกเครื่องมือวัดได้ 3.3 วิธีใช้เครื่องมือวัดบอกวิธีวัดและได้ถูกต้อง 3.4 ทำการวัดความกว้าง ความยาว ความสูง อณูภูมิ น้ำหนักอื่น ๆ ได้ถูกต้อง 3.5 ระบุนหน่วยของตัวเลขที่ได้จากการวัดได้

3. ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย

นิวแมน (Neuman, 1981 : 320 – 321) มีความเห็นว่าทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยในการทำกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ทักษะการสังเกต ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการสื่อความหมาย และทักษะการลงความเห็น

อรัญญา เจียมอ่อน (2538 : 12) ได้สรุปทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ควรส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนา ได้แก่ ทักษะการสังเกต ทักษะการจำแนก ทักษะการแสดงปริมาณ ทักษะการสื่อความหมาย ทักษะการลงความเห็นและทักษะการหามิติสัมพันธ์

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ควรส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนา ได้แก่

1. ทักษะการสังเกต
2. ทักษะการจำแนกประเภท
3. ทักษะการวัด

ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละทักษะ ดังนี้

1. ทักษะการสังเกต

การสังเกต (Observation) หมายถึง การใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุหรือเหตุการณ์ โดยมีจุดประสงค์ที่จะหาข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียดของสิ่งนั้น ๆ โดยไม่ใส่ความคิดเห็นของผู้สังเกตลงไป (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2524 : 2) ส่วน วรรณทิพา รอดแรงคำ และพิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2535 : V) กล่าวว่า การสังเกต หมายถึง การใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้นและกายสัมผัสเข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุ หรือเหตุการณ์ เพื่อค้นหาข้อมูลซึ่งเป็น รายละเอียดของสิ่งนั้น โดยไม่ใส่ความคิดเห็นของผู้สังเกตลงไป การสังเกตแบ่งได้ 3 อย่าง คือ

1. การสังเกตเชิงคุณลักษณะ เช่น สี รูปร่าง ฯลฯ
2. การสังเกตเชิงปริมาณ เช่น จำนวน ขนาด การกะประมาณ
3. การสังเกตการเปลี่ยนแปลง เช่น จากการทดลองเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงสมบัติของสิ่ง

ที่เราสังเกต

นอกจากนี้ นิวแมน (Neuman, 1978 : 26) ได้เสนอหลักสำคัญไปสู่การสังเกตสำหรับเด็กปฐมวัย ดังนี้ คือ

1. ความรู้ที่ได้จากการสังเกตต้องเกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งห้า
2. ควรใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสังเกตอย่างละเอียดละออ
3. ความสามารถของร่างกายที่จะใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสังเกตต้องใช้อย่างระมัดระวังตลอดจนประสบการณ์ที่ได้รับทำให้การสังเกตพัฒนาขึ้น และความสามารถกลายเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่มีคุณค่า

สรุปได้ว่า ทักษะการสังเกต หมายถึง ความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุ หรือเหตุการณ์เพื่อค้นหา และรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียด และคุณสมบัติต่าง ๆ ของสิ่งนั้น ๆ

2. ทักษะการจำแนกประเภท

การจำแนกประเภท (Classificaion) หมายถึง การจัดวัตถุหรือเหตุการณ์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 ประเภทขึ้นไป ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เกณฑ์นี้อาจเป็นความเหมือน ความสัมพันธ์ ภายในหรือประ โยชน์ใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สี กลิ่น รส ขนาด รูปร่าง ลักษณะ เป็นต้น (สุวรรณ นิยมคำ, 2531 : 182) ส่วนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2527 : 37) ได้ให้ความหมายของการจำแนกประเภทว่าหมายถึง การใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งของร่างกาย จัดสิ่งต่าง ๆ ให้เข้าอยู่ในประเภทเดียวกัน ซึ่งการจัดประเภทนี้อาจทำได้หลายวิธี เช่น แยกประเภทตามตัวอักษรตามลักษณะรูปร่าง แสง สี เสียง ขนาด ประ โยชน์ในการใช้ เป็นต้น และกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยด้านทักษะการจำแนกประเภทดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีทักษะในการจัดประเภทของสิ่งของด้วยวิธีการสังเกต
2. เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับประเภทของสิ่งของ
3. เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างและความเหมือนระหว่างสิ่งของลักษณะต่าง ๆ กัน
4. เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยความมีระเบียบในการจัดของให้เป็นประเภทเดียวกัน

นอกจากนี้ยังกล่าวถึง หลักการจัดประสบการณ์ทักษะการจำแนกประเภทให้กับเด็กดังนี้

1. ครูต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์หลาย ๆ ชนิดมาให้เด็กได้เล่น เพื่อให้เกิดความสนใจอยู่เสมอ
2. กระตุ้นให้เด็กเสนอแนวคิดในการจำแนกวัตถุในหลาย ๆ ลักษณะ ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จะทำได้

3. หลังจากเด็กจำแนกประเภทได้แล้วควรให้เด็กอภิปรายเหตุผลที่เขาได้จำแนกประเภท

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทักษะการจำแนกประเภท หมายถึง ความสามารถในการจัดแบ่ง หรือเรียงลำดับวัตถุ หรือสิ่งของที่มีอยู่ให้เป็นหมวดหมู่ โดยมีเกณฑ์ในการจัดแบ่ง ดังกล่าวอาจใช้ความเหมือนหรือความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

3. ทักษะการวัด

การวัด (Measuring) หมายถึง การเลือกใช้เครื่องมือนั้นทำการวัดหาปริมาณของสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นตัวเลขที่แน่นอนได้อย่างเหมาะสมกับสิ่งที่วัด แสดงวิธีใช้เครื่องมือวัดอย่างถูกต้องพร้อมทั้งบอกเหตุผลในการเลือกเครื่องมือ รวมทั้งระบุหน่วยของตัวเลขที่ได้จากการวัดได้

(วรรณทิพา รอดแรงคำ และพิมพ์พันธ์เคชะคุปต์, 2532 : V)

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527 อ้างถึงใน อโชนัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 22 – 23) ได้กล่าวว่า ในการวัดสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น วิธีวัดควรง่าย ๆ พอเหมาะกับความสามารถของเด็กเนื่องจากเครื่องมือวัดของผู้ใหญ่มักยากเกินไป และไม่ช่วยทำให้เด็กเข้าใจความหมายของสิ่งที่เราจะวัดได้

สมนึก โรจนพนัส (2528 อ้างถึงใน อโชนัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 22 – 23) ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการสอนทักษะการวัดให้แก่เด็กปฐมวัยไว้ว่ากิจกรรมที่นำมากระทำให้เด็กนั้นต้องเป็น สิ่งง่ายๆและให้มีความสัมพันธ์กับทักษะการสังเกตซึ่งความพร้อมทางการวัดจะช่วยให้เด็กค้นหา ความหมายมากขึ้นจากสิ่งที่เขาพบเห็น จะเห็นได้ว่าการวัดเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องมาจากการสังเกตและทักษะการวัดของเด็กปฐมวัยนี้เป็นเพียงพื้นฐาน หรือทักษะเบื้องต้นของการวัด เช่น การกะปริมาณ การบอก หรือชี้สิ่งที่เขาสัมผัสอยู่ว่า หนัก เบา ใหญ่ เล็ก ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นการเตรียมความพร้อมทางการวัดของเด็กปฐมวัย

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ทักษะการวัดสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น เป็นเพียงการเตรียมความพร้อม เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานการวัด มุ่งให้มีความสามารถในการใช้เครื่องมือง่าย ๆ วัดสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการวัดและความสามารถของเด็ก ทั้งนี้จะต้องฝึกฝน กระตุ้นให้เด็กคิดหาคำตอบ เช่น จะวัดอะไร จะวัดทำไม จะวัดด้วยอะไร และเราจะวัดได้อย่างไร ทั้งนี้ การวัดอาจมีหน่วยการวัดที่เป็นมาตรฐานหรืออาจไม่มีหน่วยในการวัดกำกับก็ได้

4. การส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย

การสอนวิทยาศาสตร์จะประสบความสำเร็จถ้ามีการจัดประสบการณ์ในการสอนให้มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สำหรับเด็กปฐมวัยแล้ว พักเคทท์ และชอว์ (Puckett and Shaw, 1992) กล่าวว่า การฝึกฝนเด็กปฐมวัยให้ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นประจำ ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เด็กควรได้ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการเรียนรู้ทุกวัน โดยจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ที่让孩子ได้มีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองด้วย กระบวนการทางวิทยาศาสตร์จะช่วยให้เด็กตระหนักถึงสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของเด็ก และให้การสนับสนุนต่อความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก

สำหรับการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ได้มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้คำแนะนำไว้ดังนี้

เยวพา เดเซคูปต์ (2542 : 13) ให้ความเห็นว่า การจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้แก่เด็กปฐมวัย เป็นการส่งเสริมให้เด็กสนใจ มีความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเพราะทุกสิ่งทุกอย่างอยู่รอบตัวล้วนประกอบด้วยมโนทัศน์ทางกายภาพ ซึ่งจะฝึกได้โดยอาศัยการสังเกต การทดลอง การถามคำถาม ประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่นักเรียนได้รับจะกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน

เดือนใจ ทองสำริด (2531 อ้างถึงใน สุวรรณี ขอบรูป, 2540 : 56 - 58) กล่าวว่า ครูของเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงในการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยว่า มีดังนี้

- 1) ครูต้องเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงในความคิดของเด็กไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ดูง่าย หรือชัดเจนสำหรับผู้ใหญ่ อาจยากหรือไม่ชัดเจนสำหรับเด็ก
- 2) เด็กเล็กมักมีข้อจำกัดด้านความสามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างสมเหตุสมผล ข้อจำกัดนี้มีความสำคัญมากซึ่งครูจะต้องตระหนักอยู่เสมอ การถามคำถามที่มีลักษณะให้เด็กอธิบายเหตุผล จึงไม่อาจจะหวังให้เด็กตอบได้อย่างสมเหตุสมผล แต่ไม่ควรที่จะหลีกเลี่ยงไปเสียทั้งหมด
- 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์นั้นไม่มีขอบเขตจำกัดว่าจะต้องเฉพาะในห้องเรียนในโลกของเด็กแล้วสามารถพบวิทยาศาสตร์ได้ทุกหนทุกแห่ง และพบได้ในเรื่องต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับความจริงทางธรรมชาติ
- 4) เด็กเรียนรู้โดยการกระทำ และคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขากำลังทำ เด็กต้องการทดลองให้เห็นจริงว่าจะเกิดอะไรขึ้นภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ครูจึงต้องจัดให้เด็กได้เรียนรู้โดยการกระทำและคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขากำลังทำ
- 5) การทดลองเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีความสำคัญมากก็จริง แต่การทดลองก็มีขอบเขตจำกัด ครูไม่อาจให้เด็กทดลองได้ทุกเรื่อง โดยต้องคำนึงถึงอันตรายที่

จะเกิดกับเด็ก และความซับซ้อนของการทดลองนั้น นอกจากนี้อุปกรณ์ที่ใช้ก็ควรเป็นอุปกรณ์ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน และเด็กได้พบเห็นอยู่เสมอ

6) การช่วยให้เด็กเข้าใจวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงนั้น ครูต้องให้เด็กได้ทำความรู้ให้เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง โดยจัดประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมและให้เวลาแก่เด็กในการสำรวจ ตรวจสอบ ค้นพบประสบการณ์ที่จัดให้อย่างพอเพียง ทั้งนี้ต้องไม่บังคับ หรือควบคุมจนเกินไป

7) การถามคำถามที่เหมาะสมทั้งก่อนและหลังการจัดประสบการณ์ มีประโยชน์ต่อการสร้างความรู้ลึกของเด็ก กล่าวคือ การถามก่อนจัดประสบการณ์จะช่วยกระตุ้นให้เด็กต้องการค้นคว้าหาคำตอบ กับเป็นการช่วยกำหนดทิศทางการศึกษา และสำรวจของเด็ก ช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในสิ่งที่ศึกษา และสำรวจดีขึ้น

8) การสร้างมโนทัศน์ของเด็กอาจจะไม่บูรณาการมาเป็นมโนทัศน์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ในทันทีทันใด หรือแม้แต่เมื่อใช้เวลายาวนานต่อมากก็ตาม แต่มโนทัศน์ที่ไม่สมบูรณ์นั้นก็จะเป็นพื้นฐานของมโนทัศน์ที่ถูกต้อง และสมบูรณ์ในเวลาต่อมา

9) อุปกรณ์ที่ได้ใช้ในการจัดประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วไม่ควรเก็บเข้าตู้เลยทันที แต่ควรนำมาวางไว้ที่มุมวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เด็กได้กระทำหรือเล่นซ้ำ ๆ อันเป็นการทบทวน และเน้นย้ำให้เด็กเกิดความเข้าใจมากขึ้น และจดจำได้ดีขึ้น

10) เด็กต้องการการกระทำอย่างเดียวกันซ้ำ ๆ ขณะเดียวกันเด็กก็ยังคงต้องการความหลากหลาย ยิ่งสิ่งแวดล้อมของเด็กมีความหลากหลายมากเท่าใดก็ยิ่งมีการเรียนรู้เกิดขึ้นมากเท่านั้น ความหลากหลายและการกระทำซ้ำ ๆ รวมกันทำให้เด็กสร้างมโนทัศน์และความสามารถพื้นฐานในการที่จะเข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับปริมาณ ทั้งนี้เพราะตัวเลข หรือวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีแต่เพียง การได้หยิบจับหรือกระทำต่อสิ่งของเท่านั้น แต่ได้มาจากความหลากหลายด้วย

11) นอกจากการกระทำซ้ำ และความหลากหลายแล้ว ความแปลกใหม่ก็เป็นอีกสิ่งทีครูต้องคำนึงถึงด้วย ทั้งนี้เพราะความแปลกใหม่จะช่วยกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น และความคิดของเด็กด้วย

12) ในการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์นั้น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ครูจะกระตุ้นให้เด็กได้พัฒนา สำหรับเด็กเล็กนั้นก็อาจกระตุ้นให้ได้ใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ หลายทักษะ ได้แก่ ทักษะการสังเกต ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการตั้งสมมติฐาน ทักษะการทดลอง ทักษะการลงความเห็น ทักษะการสื่อความหมายข้อมูล และทักษะการลงข้อสรุป

13) คำถามที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ควรเป็นคำถามทั้งที่มีคำตอบที่ถูกเพียงคำตอบเดียว และหลายคำตอบ

14) ต้องไม่ทำให้เด็กเข้าใจว่ากิจกรรมวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องมายากล ต้องทำให้เด็กอยู่บนโลกของความเป็นจริง โดยช่วยให้เด็กเห็นความสัมพันธ์ของเหตุและผล

ประภาพรรณ สุวรรณสุข (2527 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 25) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้กระทำโดยอาศัยทักษะเบื้องต้นทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ฉะนั้น การให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จะช่วยพัฒนาทักษะในการคิดอย่างมีระบบอันเป็นพื้นฐานในการเรียนวิทยาศาสตร์ระดับสูงต่อไป

เกษลดา มานะจตุติ (2530 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 26 - 27) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ควรเริ่มจากความรู้ง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเอง แล้วจึงค่อย ๆ ขยายกว้างออกไปสู่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่รอบตัวที่ใกล้ที่สุดก่อน และไกลตัวออกไปในที่สุด วิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยจึงมีเนื้อหาที่เด็กได้พบในชีวิตประจำวันของเขา และควรควรหยิบยกประเด็นที่เป็นพื้นฐานความรู้นำมาสู่กิจกรรม และประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก โดยการสำรวจ สังเกต พิสูจน์ ทดลอง ทดสอบ เก็บรวบรวมสิ่งของ และการแก้ปัญหา ตลอดจนสามารถสรุปผลแห่งการเรียนรู้ และบอกเล่า หรือสื่อความหมายได้

สมนึก โรจนพนัส (2528 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2536 : 26) ได้กล่าวว่า วิธีการสอนวิทยาศาสตร์เบื้องต้นระดับปฐมวัย ควรส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสได้ทำกิจกรรมที่จะฝึกฝนให้เกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือ ทักษะการสังเกต ทักษะการแสดงปริมาณ ทักษะการจำแนกประเภท และทักษะการหาความสัมพันธ์ระหว่างสเปตกับสเปตและสเปตกับเวลา

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งควรจัดประสบการณ์ให้เด็กมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ในการสังเกต สำรวจ ค้นคว้า ทดลองเก็บรวบรวมข้อมูล และลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ให้มากที่สุด โดยเริ่มจากสิ่งใกล้ตัวก่อนและขยายไปสู่สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว โดยคำนึงถึงความสนใจ ความสามารถของเด็ก และสถานการณ์ที่เหมาะสม เพื่อให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ สามารถพัฒนาความคิด และการรู้จักหาคำตอบแบบวิทยาศาสตร์ได้มากที่สุด

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ได้มีผู้ศึกษาไว้ทั้งภายในประเทศ ต่างประเทศและดังนี้

ศุภาวดี ลัญยานุฎ (2532 : 69) ได้เปรียบเทียบทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ ด้านการวัด และการสื่อความหมายของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบใช้เกมประกอบการสาธิตกับ แบบปฏิบัติการทดลองของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ปีการศึกษา 2531 โรงเรียนสาธิตอนุบาลละออ อุทิศ สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยครูสวนดุสิตจำนวน 30 คน โดยการทดสอบความรู้ก่อนการเรียน และจับคู่คะแนนที่เท่ากันหรือใกล้เคียงกัน จำนวน 15 คู่ จากนั้นใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็น กลุ่มทดลองที่ 1 ซึ่งได้รับการจัดประสบการณ์ แบบใช้เกมประกอบการสาธิต และกลุ่มทดลองที่ 2 ซึ่งได้รับการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการทดลอง โดยผู้วิจัยใช้เวลาในการสอนเท่ากันเป็นเวลา 6 สัปดาห์ แล้วทดสอบความรู้หลังการเรียนด้วยแบบทดสอบชุดเดิมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการทดสอบค่าที (t-test) ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบใช้เกม ประกอบการสาธิตกับแบบปฏิบัติการทดลอง มีทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ด้านการวัดและการ สื่อความหมายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วไลพร พงษ์ศรีทัศน์ (2533 : 61 – 64) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการ ทดลองประกอบอาหารกับแบบปกติ ที่มีต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ผลการ ศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการทดลองประกอบอาหารมีทักษะ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์สูงกว่าเด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบปกติ

สิริมา สิงหะพลิน (2533 : 61 – 64) ได้ศึกษาทักษะการหามิติสัมพันธ์และทักษะการ ลงความเห็นของเด็กปฐมวัยที่ได้การจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการทดลองและแบบปกติ ผลการ ศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการทดลอง มีทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์สูงกว่าเด็กที่ได้การจัดประสบการณ์แบบปกติจากการทดสอบทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ด้านทักษะการหามิติสัมพันธ์ และด้านทักษะการลงความเห็นระหว่างกลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุมภายหลังทดลอง ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัญชติ ไสยวรรณ (2535 : 54) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการจัดประสบการณ์ แบบ ปฏิบัติการทดลองกับแบบผสมผสานที่มีต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์โดยวิธีปฏิบัติการทดลองมีทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ด้านทักษะการสังเกตและทักษะการจำแนกประเภทสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัด ประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์โดยวิธีผสมผสาน

อโณทัย อุบลสวัสดิ์ (2536 : 92 - 93) ได้ศึกษาผลของกิจกรรมให้ความรู้ผู้ปกครองที่มีต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กก่อนวัยเรียน ตัวอย่างประชากรเป็นผู้ปกครองและเด็กก่อนวัยเรียนที่มีอายุ 5 - 6 ปี จำนวน 30 ครอบครัว ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น ผู้วิจัยจัดกิจกรรมให้ความรู้ผู้ปกครอง 4 ขั้นตอน คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การฝึกด้วยชุดฝึกปฏิบัติการ การให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลและการประชุมสรุปและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กก่อนวัยเรียนที่ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมให้ความรู้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0005 และสูงกว่าเด็กก่อนวัยเรียนที่เป็นกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .025

อรัญญา เจียมอ่อน (2538 : 56 - 62) ได้ศึกษาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ของเด็กก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดมุมวิทยาศาสตร์แบบปฏิบัติการทดลองกับการจัดมุมวิทยาศาสตร์แบบปกติผลการศึกษาพบว่าเด็กก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดมุมวิทยาศาสตร์แบบปฏิบัติการทดลองมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สูงกว่าเด็กที่ได้รับการจัดมุมวิทยาศาสตร์แบบปกติ

สุวรรณี ขอบรูป (2540 : 125 - 126) ได้ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กวัยอนุบาล ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม และนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หลังการทดลองสูงเกินกว่าการทดลองใช้โปรแกรมฯ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ชนกพร ชีระกุล (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบเน้นกระบวนการ ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์แบบเน้นกระบวนการ และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สายทิพย์ ศรีแก้วทุม (2541 : 55) ได้ศึกษาการคิดอย่างมีเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับแบบปกติมีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์คะแนนเฉลี่ยความสามารถการคิดอย่างมีเหตุผลสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ

จัดจ์ (Judge, 1975 : 407 – 413 อ้างถึงใน อรัญญา เจียมอ่อน, 2538 : 17 – 18) ได้ศึกษาเปรียบเทียบทักษะการสังเกตในเด็กอายุ 5 - 6 ปี โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 เป็นเด็กที่เรียนหลักสูตร Montessori ระดับอนุบาลมา 2 ปี

กลุ่มที่ 2 เป็นเด็กที่เคยเรียนหลักสูตรอื่นมา และได้รับการฝึกตามหลักสูตร S-APA ระดับอนุบาล 1 ปี

กลุ่มที่ 3 ไม่เคยเรียนหลักสูตร Montessori และหลักสูตร S-APA ในระดับอนุบาลเลย ผลการศึกษาพบว่า คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 1 กับ กลุ่มที่ 2 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 1 กับกลุ่มที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 2 กับกลุ่มที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เคาร์ (Kaur, 1973 : 186 – A อ้างถึงใน ศรีนวล รัตนานันท์, 2540 : 38) ได้ศึกษาหาการวัดผลทักษะเชิงวิทยาศาสตร์ในด้านการสังเกตและจำแนกประเภทโดยสร้างแบบทดสอบวัดทักษะการสังเกตและจำแนกประเภทสำหรับนักเรียนเกรด 1 และเกรด 3 เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการสังเกตและการจำแนก ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนเกรด 3 สามารถบรรยายได้ชัดเจนและรัดกุมกว่านักเรียนเกรด 1 ส่วนนักเรียนเกรด 1 และเกรด 3 มีทักษะในการจำแนกประเภทไม่แตกต่างกันสำหรับทักษะการสังเกตและการจำแนกประเภทมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก

แม็คเบธ (Macbeth, 1974 : 45 – 51 อ้างถึงใน อรัญญา เจียมอ่อน, 2538 : 18) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์วิทยาศาสตร์ของนักเรียนโดยเปรียบเทียบทักษะการใช้อุปกรณ์วิทยาศาสตร์ของนักเรียนอนุบาลกับการใช้อุปกรณ์วิทยาศาสตร์ของนักเรียนเกรด 3 เพื่อทำการทดลองสอนบทเรียนแบบปฏิบัติการตามหลักสูตร (S-APA) กับเด็กอนุบาลและเด็กที่เรียนอยู่ในเกรด 3 เป็นเวลา 14 สัปดาห์พบว่า

1. การสอนโดยให้นักเรียนทำการทดลองด้วยตนเองช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในระดับอนุบาลได้ดีกว่าเด็กที่เรียนอยู่ในระดับเกรด 3
2. การสอนโดยให้นักเรียนทดลองด้วยตนเองไม่เป็นผลสำเร็จสาเหตุหนึ่งคือเนื่องจากทักษะทางด้านสื่อความหมายของเด็กยังไม่ดีพอ

บาร์ฟูอลดี และไดเอ็ทซ์ (Barufaldi and Dietz, 1975 อ้างถึงใน อโณทัย อุบลสวัสดิ์, 2535 : 29) ศึกษาทักษะการสังเกตและทักษะการเปรียบเทียบเพื่อจำแนกประเภทของจริง (มองเห็นเป็น 3 มิติ) ภาพถ่ายและภาพวาด (มองเห็นเป็น 2 มิติ) โดยการศึกษาทั้งเด็กเกรด 1, 2, 4 และ 6 พบว่าเด็กเกรด 1, 4 และ 6 ได้คะแนนการจำแนกประเภทจากของจริงมากกว่าจากภาพถ่าย และจากภาพถ่ายมากกว่าภาพวาดอย่างมีนัยสำคัญ แต่เด็กเกรด 2 ได้คะแนนการจำแนกประเภทจากภาพวาดมาก

กว่าภาพถ่าย และจากภาพถ่ายมากกว่าจากของจริง ผลการศึกษาครั้งนี้ สรุปว่า ประเภทของอุปกรณ์มีอิทธิพลต่อการสังเกต และทักษะการเปรียบเทียบเพื่อจำแนกประเภทของเด็ก

จากผลการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงว่าเด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์ที่แตกต่างกันจะมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ต่างกัน นอกจากนี้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้แก่นักเรียนตั้งแต่ปฐมวัยเพราะทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นความสามารถที่สามารถพัฒนากันได้ ทั้งยังเป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการเรียนต่อไป

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

